

ДУ «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку НАН України»

Інститут проблем ринку та
економіко-екологічних досліджень НАН України

Сумський державний університет

Науково-дослідний інститут
сталого розвитку та природокористування

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТА
ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА СУСПІЛЬСТВА:
теорія, методологія, практика**

За науковою редакцією
д.е.н., проф. Хлобистова Є.В.

Том 1

**Теорія та методологія комплексних міждисциплінарних
досліджень сталого розвитку та екологічної безпеки**

Сімферополь-2011

УДК 330.15 + 301.089; 502.58.
ББК

Рекомендовано до друку Вченими радами – ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» (протокол №6 від 1 липня 2011 р.), Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України (протокол №6 від 1 червня 2011 р.), Сумського державного університету (протокол №14 від 23 червня 2010 р.).

Автори: Андерсон В.М., Андрєєва Н.М., Алімов О.М., Бараннік В.О., Безуська А.Ю., Біловодська О.А., Вахович І.М., Веклич О.О., Волоско-Демків О.І., Ворончук М.М., Галушкіна Т.П., Герасимчук З.В., Голишева Є.О., Грановська Л.М., Гуменюк А.М., Дейнеко Л.В., Дергачева В.В., Добрянська Л.О., Дронова О.Л., Жарова Л.В., Загвойська Л.Д., Зіновчук Н.В., Ілляшенко І.О., Ілляшенко С.М., Ільїна М.В., Іртишева І.О., Какутич Є.Ю., Какутич М.О., Какутич П.Ю., Карасва Н.В., Клименко О.В., Коваль Р.О., Кондіус І.С., Корольков В.В., Костецька К.О., Купчак П.М., Лісова Н.О., Лук'яніхіна О.А., Майдукова С.С., Макарова І.А., Мартинюк О.М., Мартинюкова О.В., Мельник Ю.М., Мельникович М.П., Микитенко В.В., Міцура О.О., Мішеніна Г.А., Міщенко В.С., Мокій А.І., Николаєнко Д.В., Нічигайлова Н.С., Обиход Г.О., Петенко І.В., Побірченко В.В., Поліщук В.Г., Потепенко В.Г., Сотапенко О.М., Прокопенко О.В., Рассадникова С.І., Сабаша В.В., Садченко О.В., Сегеда І.В., Сербина Р.А., Сидорченко Т.П., Стінікова Н.П., Скиданенко Ю.П., Соловій І.П., Степаненко А.В., Стройко Т.В., Сухоруков А.І., Теліженко О.М., Тимоць М.В., Тур О.М., Федірко В.М., Флейчук М.І., Фоменко В.А., Харічков С.К., Хлобистов Є.В., Чернінько П.М., Шелудько Е.І., Шкарлет С. М., Шкарупа О.В., Шубравська О.В., Шутаєва О.О., Щупіленко В.С., Щурик М.В., Ярова І.С.

Рецензенти:

д.е.н., проф., засл. діяч науки і техніки України **О.Ф.Балацький** (СумДУ)

д.г.-м.н., проф. **С.О.Лизун** (ДУ «ІЕПСР НАН України»)

д.е.н., проф. **В.М.Степанов** (ШРЕЕД НАН України)

Сталый розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика / [Андерсон В.М., Андрєєва Н.М., Алімов О.М. та ін.]; За науковою редакцією д.е.н., проф. Хлобистова Є.В. / ДУ «ІЕПСР НАН України», ШРЕЕД НАН України, СумДУ, НДІ СРН. – Сімферополь: ИТ «АРИАЛ», 2011. – 589с.

ISBN 978-617-648-014-3

Основу монографії склали результати наукових досліджень, що були оприлюднені на Другій всеукраїнській науково-практичній конференції "Сталый розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях", яка відбулася 23-24 вересня 2010 р. у м. Бахчисарай (Автономна республіка Крим). Автори висловлюють подяку за підтримку українсько-російському науковому проекту Ф28.5/006 "Формування економічного механізму вирішення міжнародних екологічних конфліктів" Державного фонду фундаментальних досліджень України, дякуючи якій у 2009-2010 рр. були здійснені наукові дослідження, результати яких частково покладені в основу представленої монографії. Видання монографії здійснено НДІ сталого розвитку та природокористування (м. Сімферополь)

Науковий редактор – доктор економічних наук, професор Хлобистов Є.В.

У монографії досліджуються теоретико-методологічні, методичні та організаційно-управлінські підходи та практичні заходи до забезпечення сталого розвитку та екологічної безпеки суспільства. Розглянуто теоретичні підходи до стимулювання сталого розвитку, запропоновано систему індикаторів та механізмів його забезпечення. Висвітлено проблеми забезпечення національної безпеки держави, зокрема екологічної її складової в контексті виходу країни з кризи та на засадах сталості. В монографії також розглянуто особливості функціонування некомерційних організацій та їх роль у формуванні підґрунтя для сталого розвитку суспільства.

В монографії представлені результати теоретических, методологіческих, методических, проектних исследований по обеспечению устойчивого развития и экологической безопасности общества. Рассмотрены теоретические подходы к стимулированию устойчивого развития, предложено систему индикаторов и механизмы для его обеспечения. Раскрыты проблемы обеспечения национальной безопасности государства, в том числе и экологической ее составляющей в контексте выхода страны из кризиса и на основах устойчивости. В монографии также рассмотрены особенности функционирования некоммерческих организаций и их роль в формировании базиса для устойчивого развития общества.

Results of researches of theoretic-methodological and methodical approaches are presented to monographies to maintenance of sustainable development and environmental safety of a society during economic transformations. It is examined theoretical approaches to stimulation of sustainable development and offered system of indicators and mechanisms for its maintenance. Problems of maintenance of national safety, including environmental component in a context of crisis and on bases of sustainability are opened. In the monograph features of functioning of the noncommercial organizations and their role in formation of basis for sustainable development of a society also are considered.

ISBN 978-617-648-014-3

© Коллектив авторов, 2011

© ИТ «АРИАЛ», 2011

Зміст монографії

Вступ. Слово наукового редактора (Хлобистов Є.В.).....5

Розділ I. Загальнонаукові та теоретичні проблеми еколого-економічного дослідження суспільного зростання

- 1.1 Філософсько-економічний дискурс проблеми «людина-природа» (Загвойська Л.Д.).....12
- 1.2 Ко-еволюція екологічних, економічних та соціальних систем у форматі сучасних трансформацій. (Зіновчук Н.В.).....41
- 1.3 Сталий розвиток – гармонія природи та суспільства (Іртищева І.О., Потапенко О.М.).....51
- 1.4 Формування моделі методології сталого розвитку на засадах новітніх парадигм. (Садеков А.А., Лісова Н.О.).....65
- 1.5 Економічна безпека держави в умовах глобалізації (Сухоруків А.І.).....81
- 1.6 Складові системи екологічної безпеки: неконфліктна політика природокористування (Сабадаш В.В.).....128

Розділ II. Просторовий вимір теоретичних парадигм сталого розвитку та екологічної безпеки

- 2.1 Концептуальні підходи до формування регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку (Вахович І.М.).....138
- 2.2 Теоретико-методологічні аспекти фінансового забезпечення політики стимулювання сталого розвитку регіону (Герасимчук З.В., Поліщук В.).....157
- 2.3 Соціальні аспекти сталого розвитку України (Мартякова О.В.).....179
- 2.4 Безпекові цінності як основа формування «зеленої економіки» (Потапенко В.Г.).....189
- 2.5 Стратегічний потенціал екологічної політики: нормативно-правові та методичні засади визначення, формування, розвитку (Хлобистов Є.В., Какутич Є.Ю, Какутич М.О.).....203
- 2.6 Екологоорієнтована трансформація регіонального розвитку як передумова його екологічної безпеки (Шкарупа О.В.).....212
- 2.7 Методологічні основи сучасної стратегії екологічно-орієнтованого соціально-економічного розвитку регіону (Лук'яніхіна О.А., Безузьська А.Ю.).....221

Розділ III. Теоретичні проблеми управління в сфері природокористування та охорони навколишнього середовища

- 3.1 Теоретичне обґрунтування формування інвестиційної привабливості природокористування: значення та функції (Рассадникова С.І.) ...226

3.2	Теоретико-методологічні основи формування стратегії екологічного маркетингу в умовах сталого розвитку. (Садченко О.В., Нічитайлова Н.С.).....	235
3.3	Стратегія поведження з відходами в контексті екологічної безпеки (Степаненко А.В., Міщенко В.С., Обиход Г.О., Ілляшенко І.О.).....	248
3.4	Теоретичні та прикладні аспекти стратегічного екологічно орієнтованого управління транспортно-технологічними системами України (Харічков С.К., Мартинюк О.М.)	280
3.5	Екологічна складова продовольчої безпеки та механізм її забезпечення в умовах стійкого розвитку (Побірченко В.В., Шутаєва О.О.) .	286
3.6	Вектори забезпечення екологізації розвитку продовольчих ринків (Галушкіна Т.П., Макарова І.А.).....	302

Розділ IV. Методичні підходи до забезпечення сталого господарювання

4.1	Розроблення цільових функціоналів управління формуванням та нарощенням стратегічного потенціалу сталого розвитку України. (Алимов О.М., Микитенко В. В.)	311
4.2	Алгоритм визначення пріоритетності регіонів України щодо фінансового забезпечення екологічно сталого землегосподарювання (Веклич О.О.)	331
4.3	Методологічні підходи до визначення соціальної складової сталого розвитку (Сітнікова Н.П.).....	337
4.4	Методичні підходи до оцінки рівня збалансованості функціонування соціо-еколого-економічної регіональної системи (Кондіус І.С.)	361
4.5	Методологічні аспекти моделювання продуктивності факторів виробництва, нові виклики часу. (Корольков В.В.).....	385
4.6	Використання сучасних ринкових методів та інструментів для вирішення проблем забезпечення сталого розвитку на різних рівнях господарювання (Мельник Ю.М., Міцура О.О.).....	394
4.7	Індикатори сталості розвитку: від еколого-економічної теорії до удосконалення механізму прийняття рішень на різних рівнях управління (Мельникович М.П., Соловій І.П.)	405
4.8	Розроблення цільових функціоналів управління формуванням та нарощенням стратегічного потенціалу сталого розвитку (Микитенко В. В., Шкарлет С. М.).....	428
4.9	Макромодель збалансованого соціально-економічного зростання в умовах обмежених ресурсів (Мокій А.І., Флейчук М.І., Гумєнюк А.М.).....	450

зицій може бути продовжений у розрізах: а) галузей; б) видів природних ресурсів; в) ринків товарів та послуг; г) фінансових інструментів.

Таким чином, зв'язки між екологічною, економічною та соціальною системами, що були створені у процесі еволюції суспільного розвитку, є недосконалими. До чинників, що унеможливають гармонійну ко-еволюцію зазначених систем, можна віднести неусвідомленість людством конфліктного характеру взаємозв'язків цих систем. Вирішення даної проблеми залежить від зміни цілі стратегічного розвитку суспільства. Сучасна стратегічна ціль має полягати у формуванні та задоволенні екологічних потреб суспільства. Розвиток соціальних відносин у подальшій ко-еволюції суспільства і природи має бути визнаним пріоритетним.

*1.3 Сталий розвиток – гармонія природи та суспільства**

На початку XXI століття в багатьох сферах світового розвитку поглибилися кризові явища. Така ситуація поставила людство перед необхідністю формування нового світогляду, обґрунтування нових цінностей, морально-етичних критеріїв та корекції цілей і пріоритетів. Найбільш прийнятною метою в найближчому майбутньому є сталий розвиток людства. Концепція сталого розвитку може запропонувати новий підхід до проблем світоустрою. Він передбачає суттєві зміни у всіх сферах суспільного життя. У зв'язку з переходом до сталого розвитку перед політичною системою постають нові непрості цілі й завдання, які потребують певної трансформації цієї системи. Так, сталий розвиток висуває на порядок денний питання про цивілізований діалог між природою та суспільством.

Україна є однією з найбільш багатих країн світу на природні ресурси. Однак їх використання в національній економіці є вкрай нерациональним. Розширення використання власних мінеральних ресурсів, особливо надмірне експортування сировини і продукції з неї з низьким рівнем доданої вартості викликають для України не тільки негативні економічні наслідки, а й екологічні, зокрема забруднюється навколишнє середовище, посилюється деградація земель, зростають техногенні загрози. У сукупності з кліматичними змінами і загрозами вони суттєво впливають на вибір державних рішень стосовно забезпечення ефективного сталого економічного розвитку країни. Ці рішення можуть базуватися лише на ефективному екологобезпечному сільськогосподарському землекористуванні.

Сьогоднішнє реформування виробничих (економічних) відносин в аграрному секторі не повною мірою торкається природокористування і охорони навколишнього середовища, а в екологічному регулюванні застосування ринково орієнтованих економічних методів господарювання є недостатнім. Проблема екологізації агропромислового виробництва значною мірою залишається предметом теоретичних досліджень. Постійне списання

* Автори: І.О. Іртицева, О.М. Потапенко

боргів сільськогосподарських і агропромислових підприємств, певна їх відокремленість від загальної системи екологічних платежів призвели до утилітарного ставлення до агроприродних ресурсів і погіршення асиміляційних властивостей природного середовища. Все це послужило причиною порушення рівноваги між природою і суспільством.

Викликає занепокоєння якісна сторона земельної реформи в Україні, яка залишається поза увагою. Більше того, очевидного соціального, економічного та екологічного прогресу у розвитку земельних відносинах не досягнуто. Про це свідчить, той факт, що на селі понад 90% сільського населення проживає за межею бідності; продуктивність використання сільськогосподарських земель у розрахунку на кожного жителя України в 6 разів нижча за аналогічний показник в країнах Західної Європи; деградація земель посилюється і в окремих регіонах набуває загрозливого характеру при тому, що агроохоронні заходи зведені нанівець.

Стратегічним напрямом виходу з кризи, що склалася в системі природокористування, на глобальному рівні визнано перехід до принципів збалансованого розвитку (англійською – *sustainable development*). Однією з пріоритетних домінант збалансованого розвитку сьогодні вважається екологізація економіки. Під цим поняттям пропонується розуміти посилення екологічної спрямованості економічних систем у процесі їх трансформації, що проявляється у становленні нової економіко-екологічної свідомості та культури, екологічної відповідальності, в утвердженні сучасних екологічних цінностей, формуванні відповідної нормативно-правової та інституційної бази, спрямованої на суспільний контроль за системою зв'язків у триаді "людина – економіка – екологія", застосування санкцій і стимулів щодо регулювання впливу господарських систем на стан природного середовища¹¹⁵.

Важливим елементом сталого землекористування, безумовно, є становлення земельного ринку. Вирішувати питання необхідно за рахунок формування інституціонально-правової бази регулювання земельних відносин з урахуванням поліфункціональності використання земельних ресурсів¹¹⁶.

Сучасний міжнародний досвід свідчить про посилення впливу держави на ринок земель, який проявляється в застосуванні низки економічних важелів, які сприяють концентрації земель, особливо сільськогосподарських, формуванню сталих землеволодінь та землекористувань. У жодній країні світу не існує абсолютно вільного земельного ринку і необмеженого права приватної власності на землю, безконтрольних операцій з її обороту.

У США та багатьох інших зарубіжних країнах існують законодавчі визначення понять, пов'язаних із земельними питаннями і сільгоспспівниками. Так, ст. 101(17)11 Зведеного (уніфікованого) Комерційного кодексу США (Uniform Commercial Code, U.C.C.) зазначає, що фермер – це особа, яка

¹¹⁵ Кульчицький Я. В. Екологізація економічних систем у контексті пост-індустріального парадигмально-го дискурсу та економічної компаративістики / Кульчицький Я. В. // Регіональна економіка. – 2008. – № 1. – С. 77-84.

¹¹⁶ Шашула Л.О. Стале землекористування: проблемні питання / Л.О. Шашула // Сталый розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях: матеріали другої наук.-практ. конф., 23–24 верес. 2010 р., Бахчисарай / НДІ сталого розвитку та природокористування. – Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2010. – С. 159-162.

постійно здійснює фермерську діяльність, тобто «роботу на фермі, обробіток землі, роботу чи вирощування сільськогосподарських культур, птиці чи тваринницької продукції у якомусь обробленому вигляді». У американському законодавстві селяни (фермери) відокремлюються від інших суб'єктів землекористування і з огляду на аграрну (сільськогосподарську) структуру тих організаційних форм, у яких здійснюється їх трудова діяльність. Це дає можливість вести мову і про фермерські юридичні особи (за певних обставин). При цьому враховується тісна інтеграція між сільськогосподарською діяльністю фермерів та їх бізнесом. Зокрема, щоб вважатися сімейною фермою, необхідно більшу частину своїх прибутків отримувати від сільського господарства. Регламентация селянської (фермерської) діяльності, як і всього сільського господарства, у США на фермерському рівні здійснюється не стільки загальним цивільним комерційним законодавством, як, на його основі, широкою, спеціалізованою групою законодавства (понад 2000 спеціальних законів) сільськогосподарського (переважно – земельного) змісту. Це – титул 7 «Agriculture» систематизованого Зібрання законів США (The Code of the Laws of the United States of America).

Особливо слід наголосити на тому, що в американському законодавстві поняття земель переважно асоціюється з сільським господарством, і землі, як природний фактор, відрізняються від речових об'єктів власності у цивілістичному аспекті. В США функціональні ознаки землі стають самостійною правовою категорією, відмінною від цивільного права.

Хоча основними принципами політики Європейського Союзу стосовно власності на землю, зокрема і на землі сільгосппризначення, є забезпечення права на вільний рух капіталу, на відкриття та ведення приватного бізнесу та відсутність дискримінації (ст. 1 ч. 1 Директиви 88/361/ЄС), однак у багатьох країнах Західної Європи встановлено певні обмеження на розпорядження рільлею.

Економічний устрій, який склався на сьогодні в Німеччині, звичайно називають соціальним ринковим господарством. Основними його засадами є: приватна власність на засоби виробництва при посиленій юридичній відповідальності власників за використання капіталу; вільна конкуренція та відкритість ринку з державним впливом; забезпечення стабільної валюти та стабільності господарської політики; підтримка інтеграційних процесів в економіці як у країні, так і в межах ЄС; система соціального захисту населення від негативного впливу ринку.

Про питання приватизації йдеться в Законі «Про структурну адаптацію сільського господарства до соціальної та економічної ринкової економіки в НДР». В ньому зазначено, що приватна власність на землю та виробництво будуть відновлені. В цьому ж законі наголошується на основному завданні - перетворенні сільськогосподарських підприємств Східного регіону Німеччини на такі господарські форми, які відповідають її законам.

Основні положення цього Закону такі: повна гарантія власності; рівні можливості для всіх форм власності в процесі конкуренції; створення засад для виробництва конкурентоздатних сільськогосподарських підприємств; пільгові кредити для підтримки товаровиробників; визначення заходів сти-

мулювання експорту східнонімецької продукції; видача субсидій на закупівлю сільськогосподарської продукції.

Земельний ринок у Німеччині характеризується високим ступенем правової регламентації земельних відносин щодо трансакцій із земельними ділянками. Вони зорієнтовані законодавством на концентрацію сільськогосподарського землеволодіння, оптимізацію розмірів сільськогосподарських підприємств, передусім сімейних селянських господарств. Закріплений законом дозвіл визнається єдиною правовою основою для відчуження земельної ділянки й укладення відповідного договору. Дозвіл на відчуження земельної ділянки видає місцевий орган державної влади, яким є сільськогосподарський орган чи адміністративні органи районів. Відмова у видачі дозволу можлива лише на основі закону в трьох випадках:

- купівля-продаж земельної ділянки пов'язані з "нездоровим перерозподілом землі";
- відчуження земельної ділянки призведе до її "безгосподарського зменшення" або подрібнення;
- коли договірна ціна знаходиться у "грубій диспропорції" з вартістю ділянки.

"Нездоровим перерозподілом землі" при переході права власності в Німеччині вважається угода на відчуження сільськогосподарських земель залежно від того, хто є покупцем земельної ділянки – фермер чи особа, яка не пов'язана з підприємницькою діяльністю у галузі сільського господарства. Договори купівлі-продажу, в результаті яких сімейне селянське господарство втрачає самостійність і площа його сільськогосподарських угідь після відчуження земельної ділянки становить менше 1 га, вважаються земельними органами такими, що призводять до "безгосподарського зменшення".

При розв'язанні питання наявності чи відсутності "грубої диспропорції" між виплачуваним за земельну ділянку еквівалентом та її дійсною вартістю за основу приймається реальна ринкова ціна земельної ділянки, яка використовується для сільськогосподарських цілей. "Грубою диспропорцією" вважається різниця у понад 50% між купівельною ціною і ринковою вартістю ділянки.

Згідно із законодавством Німеччини покупець не стає автоматично власником земельної ділянки у момент підписання договору купівлі-продажу, а одержує ці права тільки тоді, коли буде здійснена державна реєстрація прав на нерухоме майно. Всі угоди на передачу прав власності між фізичними особами обкладаються податком на передачу нерухомості у розмірі двох відсотків суми угоди.

Доречно зазначити, що в Німеччині широко практикується оренда сільськогосподарських земель із подальшим їх викупом. Як правило, застосовується довгострокова оренда – 10 років і більше.

У французькому земельному праві набули найбільшого поширення два основних способи використання земель: прямий, коли земля сільськогос-

сподарського призначення оброблюється її власником, і непрямий, коли обробка землі здійснюється особою, яка орендує господарство в одного або кількох власників, протягом останнього століття половина сільськогосподарських площ оброблялася методом прямого ведення господарства. У сільському господарстві Франції певне місце посідають групові форми ведення господарства. Розвиток групових форм пов'язаний з поглибленням процесів його спеціалізації та концентрації. Головне місце серед них посідають кооперативи.

Аграрні та земельні правовідносини у Франції регулюються Аграрним кодексом, який закріплює існування різних форм власності у сільському господарстві, наявність різноманітних форм управління сільськогосподарськими підприємствами, розвиток орендних відносин, орієнтацію на великі фермерські господарства.

У полі зору держави знаходиться й земельна політика Франції. Вона спрямована передусім на вдосконалення аграрної структури, перерозподіл землі та регулювання ринку сільськогосподарських земель. Роль держави в регулюванні земельного обороту посилюється через спеціальне аграрне законодавство, яке обмежує правомочність власника землі щодо розпорядження земельними ділянками. В результаті втручання некомерційної корпорації САФФЕР, що контролюється державою, у процес перерозподілу землі формується не вільний, а контрольований і досить жорстко обмежений земельний ринок. Якщо власник земельної ділянки має намір розширити чи поділити свою сільськогосподарську земельну ділянку, він зобов'язаний одержати відповідний дозвіл спеціального адміністративного комітету. Такий дозвіл потрібний для надання законної сили угодам із продажу чи оренди сільськогосподарських земель, а також для одержання відповідних благ від системи соціального страхування у сільському господарстві.

Передача права власності на земельну ділянку оформляється офіційним документом – купчою, яку готує нотаріус з обов'язковим дотриманням таких вимог:

- купча має бути завірена нотаріусом (вказуються імена сторін продавця і покупця, а також нотаріуса, що посвідчує договір купівлі-продажу земельної ділянки);
- у купчій містяться правова характеристика нерухомого майна, яке відчужується, а також усі зміни правового титулу;
- зазначаються місце і дата укладення купчої та факт ознайомлення із її змістом обох сторін угоди.

Усі угоди із земельними ділянками підлягають державній реєстрації. Установою, що відповідає за ведення публічного реєстру нерухомості, є місцева контора земельного кадастру.

Серед західноєвропейських країн найбільш показовою у справі державного впливу на ринковий оборот сільськогосподарських земель є Норвегія. Мета державного контролю й регулювання ринку земель у цій країні – це захист сільськогосподарських земель і створення умов для ефек-

тивного їх використання. Повноваження на видачу дозволів щодо трансакцій із земельними ділянками надані Міністерству сільського господарства та іншим компетентним органам державного управління. Причиною відмови у видачі ліцензії на придбання земельної ділянки може бути відчуження її з метою спекуляції або концентрація великої кількості землі в руках покупця. Обмеження земельного обороту ґрунтуються на тому, що дозвіл на купівлю земельних ділянок сільськогосподарського призначення видається тільки особам, які мають професійну кваліфікацію у галузі сільського господарства, згодні проживати на території даного підприємства і вести своїми силами господарство.

При розв'язанні питання видачі дозволу на придбання земельної ділянки відповідно до законодавства має враховуватися працездатність покупця земельної ділянки. Слід зазначити, що Норвегія порівняно з іншими країнами західноєвропейського регіону здійснює найжорсткішу політику державного контролю земельного ринку. Очевидно, однією з причин цього є те, що в ній лише 3% усіх земельних площ придатні для сільськогосподарського виробництва.

Дозвільний порядок відчуження земель сільськогосподарського призначення здавна існує також в Австрії. Відповідно до законодавства цієї країни його дія спрямована на ефективне використання сільськогосподарських земель і боротьбу зі спекулятивними угодами в сфері земельного обороту.

Відмова у видачі дозволу на придбання земельної ділянки має бути вмотивованою й опиратися тільки на обмеження, передбачені законом, а саме:

- концентрація земельних площ понад установлену граничну норму в руках окремих сільськогосподарських підприємств;
- зміна цільового призначення сільськогосподарських земель;
- придбання земельної ділянки із спекулятивною метою;
- значне перевищення ринкової вартості земельної ділянки;
- безпідставне порушення вигідної аграрної структури, яка сформувалася у результаті земельної реформи;
- подрібнення земельної ділянки при переході права власності від одного суб'єкта до іншого.

Видача дозволу на трансакцію із землею чи відмова в ньому здійснюється районною комісією із земельного обороту, головою якої є професійний суддя або державний службовець федеральної землі. Всі дії комісії регламентовані федеральним Законом Австрії "Про оборот земельних ділянок".

Багатосекторне сільське господарство Польщі є, в основному, індивідуальним. Держава стимулює розвиток індивідуального сільського господарства прийняттям низки нормативних актів – головним чином, законів. Серед них слід звернути увагу на Закони «Про зміни в Цивільному кодексі», «Про зміни в Цивільному процесуальному кодексі», «Про захист сільського госпо-

дарства та лісних угідь», «Про зведення до одного місця земельних наділів», «Про поземельні книги та іпотеку», «Про Кооперативне право».

Ці нормативні акти закріплюють досягнення продовольчої незалежності шляхом збільшення експорту, зменшення імпорту в кількісному асортименті, отримання позитивного сальдо торгівлі сільського господарства, динамічного та ефективного розвитку сільського господарства країни, стабілізації темпів його зростання, зменшення витрат та збитків. Держава забезпечує себе продовольчими товарами, водночас покращується харчування населення.

Привертає до себе увагу напрям формування ринку сільськогосподарських земель у сусідній із нами Польщі, де законодавчо були суттєво обмежені адміністративно-правові інструменти регулювання земельного ринку як у приватному, так і в державному секторі сільського господарства. Через системи економічної та законодавчої підтримки громадян, що виявили бажання купувати й орендувати землю, держава стимулює ринковий оборот земель. Спеціально створене з цією метою Агентство сільськогосподарської власності державної казни (АВРСП) здійснює викуп у селянських господарств земель і нерухомості й продає їх перспективним господарствам. За договором купівлі-продажу чи договором оренди Агентство також передає землі господарським переселенцям – малоземельним селянам, молодим селянам, які бажають створити велике господарство, колишнім працівникам державних підприємств. Пріоритет для придбання сільськогосподарських земель надається покупцям, що мають кваліфікацію для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

Польське законодавство віддає перевагу економічним інструментам регулювання земельних відносин, які інтенсифікують ринок земель. Цікавим є законодавчий механізм розрахунку за землю, придбану згідно з договором купівлі-продажу. Перший внесок покупця при укладанні договору становить лише 20%, а решта вартості земельної ділянки сплачується кожні півроку. Причому покупець, що придбаває земельну ділянку з метою організації нового господарства, виплачує її вартість протягом 30 років. Якщо ж він бажає розширити своє господарство, то строк виплати скорочується до 20 років. Такі пільги сприяють активізації чинників, які беруть участь у формуванні цивілізованого ринкового обороту сільськогосподарських земель.

Розвиток земельних відносин Угорщини в напрямі формування ринку сільськогосподарських земель опирається на Закон "Про податок за землю", яким встановлено ряд пільг щодо оподаткування земель, а також диференційоване оподаткування залежно від суми річного доходу селян, що займаються сільськогосподарською діяльністю.

Цим самим проявляється інтерес до землі як об'єкта ринку. В Угорщині, як і в інших східноєвропейських країнах, існують певні обмеження на купівлю-продаж землі. Це зумовлено передусім наданням пріоритетного права на купівлю земельної ділянки тим громадянам, які пов'язані з сільськогосподарською діяльністю і здатні забезпечити збереження і підвищення родючості ґрунтів та охорону земель.

В останні роки у Великій Британії спостерігається тенденція поєднання аграрного сектора з промисловим капіталом; створюються великі формування агропромислового комплексу; практикуються концентрації виробництва окремих продовольчих товарів.

Забезпечення та гарантії володіння землею, контроль за рентою і компенсаційні умови регулюються Актом про сільськогосподарське землеволодіння, прийнятим у 1990 році. У розвитку аграрних відносин у Великій Британії беруть участь фермери, землевласники, наймані працівники. Найчастіше британська ферма являє собою сімейний бізнес. Фермери об'єднуються в кооперативи. В цій країні кооперація здійснюється в таких основних формах:

- кредитні кооперативно-державні системи, представлені традиційними кооперативами по збуту та переробці сільськогосподарської продукції і постачання господарствам засобів виробництва;
- великі кооперативні об'єднання універсального характеру;
- кооперативні об'єднання на основі верти калъної та горизонтальної інтеграції, які мають національне регіональне значення;
- виробничі кооперативи на основі партнерства (товариства).

В Італії державне регулювання земельних відносин (точніше – втручання, адже Конституція Італії використовує саме цей термін) можливе щодо розмірів земельних ділянок, режиму використання сільськогосподарських земель, їх поліпшення та перетворення, а також надання допомоги дрібним та середнім землевласникам.

В Болгарії згідно Закону «Про власність та використання сільськогосподарської землі» у ст. 5 наголошується, що власник або користувач земельної ділянки, яка не використовується на протязі 3 років, виплачує громаді податок у розмірі вартості середнього врожаю з одиниці площі для відповідного району. Ще одним цікавим досвідом стало повернення земельних ділянок або грошове відшкодування втрат власникам земельних ділянок, що втратили їх у 1946 році (ст. 10).

В даний час земельне право і чинне законодавство Російської Федерації націлені на розвиток вільній ринковій економічній системі, що припускає глибоке реформування політичних, економічних і правових відносин в земельному праві. Задача земельного права і чинного російського законодавства – формування нових правових норм і нових правових і законодавчих інститутів для функціонування ринкових відносин. У загальній характеристиці норм земельного права і законодавства слід зазначити значне зростання ролі норм земельного права і законодавства, які набувають все більше значення в регулюванні відносин сільськогосподарської власності і перш за все право власності на землю, купівля, продаж, оренда земельних ділянок, охорона земель в Російській Федерації і ін.

Серед земельних норм вийшли на перший план норми про право власності на землю, володіння, користування і розпорядження землею, оренди землі, застави, норми, регулюючі правомочність суб'єктів земельних відносин, що стосуються їх земельних ділянок. Земельне законодавство регулює

відносини по використанню і охороні земель в Російській Федерації як основи життя і діяльності народів, що проживають на відповідній території (земельні відносини).

Формування ринку сільськогосподарських земель у Російській Федерації регулюється певною мірою Законом "Про оборот земель сільськогосподарського призначення", яким передбачено, що земельні ділянки сільськогосподарського призначення можуть продаватися вільно тільки для виробництва сільськогосподарської продукції при дотриманні обмежень, установлених Земельним кодексом Російської Федерації, іншими федеральними законами суб'єктів Федерації. Земельні ділянки можуть продаватися за ціною, не нижчою за кадастрову, а там, де вона не визначена, – не нижче від нормативної.

Відповідно до згаданого закону трансакції із земельними ділянками сільськогосподарського призначення передбачають дозвільний порядок. Для здійснення акта купівлі-продажу сільськогосподарської нерухомості, у тому числі земельної ділянки, потрібно одержати дозвіл виконавчої влади суб'єкта Російської Федерації. При цьому надається право пріоритетного викупу земельної ділянки місцевим господарствам. Якщо сільськогосподарська організація чи селянське господарство має намір продати сільськогосподарську ділянку земель, то господарство, яке розташоване в цьому районі, має пріоритетне право на її придбання за умов наявності у нього фінансових і кадрових ресурсів для обробітки ділянки. Надаючи пріоритет у викупі, законодавство одночасно накладає обмеження щодо розпорядження придбаними за таких умов земельними ділянками. Законом встановлюється мораторій на перепродаж цих земельних ділянок строком на п'ять років. Право пріоритетного викупу запропонованих до продажу сільськогосподарських земель надано законом і для органів місцевого самоврядування у разі, якщо ціна, вказана в договорі купівлі-продажу, штучно занижена. Викуплена за таких умов земельна ділянка передається до фонду перерозподілу земель.

Земельні відносини в Ізраїлі регулюються Основним законом «Про земельне володіння». Якщо звернутися до етапів становлення земельного сектора в Ізраїлі, то передусім слід зазначити, що першими почали викуповувати землі в Палестині євреї з Росії за кошти, які були зібрані серед єврейської частини населення країни. Куплені землі не мали персональної належності (їх купували для сімей переселенців, які оселилися групами – кібуцами), у зв'язку з чим був створений Єврейський національний фонд, до якого перейшли усі кредити, куплені землі та всі наступні надходження. Єврейський національний фонд діє на основі статуту, відповідно до якого землі, куплені на об'єднані кошти фонду, є невід'ємною власністю цього єврейського народу, невід'ємною частиною держави.

Все наведене свідчить про те, що аграрне законодавство зарубіжних країн має ряд суттєвих відмінностей порівняно з аграрним законодавством України. Великого поширення в світі набули інститути неподільності сільськогосподарських земель, недопущення їх надмірної експлуатації, принципи придбання права власності на землю за давністю їх володіння або ко-

ристування. Гарантії та захист прав приватної власності на землю здійснюється в зарубіжному законодавстві через установлення складних процедур її відчуження. Важливого значення надає законодавство та право цих країн участі держави в здійсненні аграрних реформ.

В нашій державі поки що не створені умови для вільного ринкового обороту сільськогосподарських земель, навіть у законодавчому плані. У зв'язку з цим доцільно було б звернутися до світового досвіду країн із цивілізованою ринковою економікою, в тому числі й стосовно ринку сільськогосподарських земель. Доцільно відзначити, що у більшості держав з так званім вільним оборотом земель існує дозвільна система на відчуження сільськогосподарських земель.

У правових системах зарубіжних країн земельне право як самостійна галузь, як правило, не виділяється, а земельні відносини регулюються нормами цивільного, адміністративного права, або спеціальними законами, присвяченими окремим видам земельних відносин (земельній оренді, земельному обороту і т.д.), а також законами про аграрні і земельні реформи. Початкові положення регулювання земельних відносин закріплені в конституціях зарубіжних країн.

Цікаво, що для країн Західної Європи характерним є не стільки внутрішнє державне регулювання земельних відносин, скільки регулювання на рівні Європейського Союзу. Єдина аграрна політика країн ЄС стосувалася перш за все регулювання експорту та імпорту. Передбачено, наприклад, стягнення спеціальних платежів при імпорті в країни ЄС зернових культур; введена система імпортних та експортних ліцензій на торгівлю яловичиною, зерновими, молоком та молочними продуктами за межі ЄС; передбачена виплата різниці між світовими цінами та цінами Союзу. Більш високі ціни порівняно зі світовими встановлюються з метою підтримки своїх товаровиробників, але це стало обтяжливим для бюджету ЄС та окремих його членів. Тому нещодавно переглянуто сільськогосподарську політику Союзу. З метою зменшення дотації аграрному сектору та припинення зросту бюджетних коштів на дотації сільськогосподарським товаровиробникам були змінені квоти на окремі види продукції, введені фінансові санкції за перевиробництво деяких продуктів тощо.

Європейська інтеграція є пріоритетом міжнародної діяльності уряду України, який планує вживати усіх необхідних заходів, що дозволили б перейти від декларативності до конкретних кроків, які виведуть взаємини з ЄС на рівень перспективи членства. Зважаючи на це, відповідальним елементом євроінтеграційних спрямувань України має стати розробка та впровадження стратегії адаптації законодавства щодо використання та охорони земельних ресурсів, адже саме у цьому розділі права відносини власності тісно переплітаються з економічною та екологічною політикою, питаннями оподаткування та місцевого розвитку, а також багатьма іншими сферами суспільних відносин.

Одним із найбільш ефективних шляхів використання можливостей розширення ЄС для України є інтенсифікація роботи у напрямі адаптації національного законодавства, норм і стандартів до відповідних норм ЄС.

Європейський Союз неодноразово підтверджував свою готовність продовжувати співробітництво і підтримку України у процесі адаптації законодавства. В той же час, більшість питань, пов'язаних із удосконаленням земельного законодавства у контексті європейської інтеграції, і дотепер залишаються дослідженими недостатньою мірою.

За таких умов, враховуючи суттєву інтенсифікацію діалогу Україна – ЄС, важливим завданням стає окреслення таких напрямів подальшого розвитку вітчизняної земельної політики, за яких управління у сфері використання та охорони земельних ресурсів буде найбільшою мірою відповідати цілям і завданням, які ставлять перед своїми урядами країни-члени ЄС.

Необхідно чітко усвідомлювати, що у зазначеному контексті до числа пріоритетів діяльності державних органів земельних ресурсів України після завершення земельної реформи буде віднесено:

- розвитку громадянського суспільства, захист прав людини і забезпечення соціальної справедливості у сфері земельних відносин;
- запровадження планування використання земель;
- удосконалення земельного адміністрування і управління (в тому числі дотримання тендерної рівності);
- сприяння скороченню бідності на селі;
- збереження навколишнього середовища та формування сталого землекористування;
- сприяння аграрному розвитку;
- сприяння становленню місцевого самоврядування і децентралізації управління;
- удосконалення земельного оподаткування;
- забезпечення рівних прав для усіх громадян країн-членів ЄС у сфері землеволодіння та землекористування.

Згідно із положенням Закону України "Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу", адаптація національного законодавства є планомірним процесом, що включає декілька послідовних етапів, на кожному з яких повинен досягатися певний ступінь його відповідності до вимог Європейського Союзу.

Аналізуючи засади земельної політики ЄС, слід, перш за все, чітко виділити завдання, які ставлять перед собою країни-члени Союзу в процесі регулювання земельних відносин, дослідити понятійний апарат та організаційно-правові механізми, якими вони користуються для вирішення поставлених завдань.

Варто мати на увазі, що серед актів законодавства ЄС земельне право не виділяється як окрема галузь. Регулювання у сфері земельних відносин, в основному, здійснюється актами господарського, аграрного, природоохоронного і містобудівного права, а також законодавства про майно. Крім того, значну частину нормативної бази ЄС складає так зване CASE-Law, або прецедентне право. Воно являє собою відповіді або ухвали керівних та судових органів Євросоюзу на письмові звернення громадян країн-членів ЄС щодо тих чи інших конкретних запитань у правозастосуванні норм актів

ЄС, а у деяких випадках і національного законодавства. Ці відповіді також публікуються в Офіційному журналі ЄС (Official Journal) і в подальшому слугують основою для врегулювання ситуацій, що МОЖУТЬ бути подібні до тих, які раніше розглядалися.

Всього можна виділити близько 30 постанов Єврокомісії, що торкаються сфери регулювання землекористування, близько 20 інших нормативних документів, а також понад 140 окремих „офіційних відповідей” (written answers) на запитання громадян та результатів дебатов у Європарламенті.

Значний інтерес становлять, перш за все, "Настанови ЄС щодо земельної політики" ("EU Land Policy Guidelines"), які були розроблені Цільовою групою ЄС із землекористування (EU Task Force on Land Tenure) у 2004 році. Основна увага з цього документу приділяється питанням використання земель сільськогосподарського призначення, але певна частина його положень стосується і землекористування в урбанізованих районах.

Основна мета цих Настанов – визначення спільного бачення та цінностей країн-членів ЄС у процесі формування земельної політики та підтримки земельних реформ у країнах, що розвиваються. Попри те, що Україна набула статусу країни з ринковою економікою, для вітчизняних спеціалістів та науковців цей документ становить значну цікавість через те, що саме в ньому розглядаються європейське бачення сутності земельної політики, її взаємозв'язок з іншими сферами суспільних відносин, а також окремі питання формування стратегії відповідності земельної політики вимогам ЄС.

У Настановах відмічається, що земельне питання має критичне значення для економічного і соціального розвитку та зростання, скорочення бідності і ефективного управління. Доступність землі розглядається як першооснова економічного і соціального розвитку не лише у сільських, а й у міських районах. Відзначено, що землеволодіння є складним явищем, що включає політичні, економічні, технічні, юридичні й інституціональні фактори, воно тісно пов'язане із проблемами багатства, влади і суспільної значущості.

Управлінню землекористуванням відводиться провідне місце у процесі формування і розвитку сільської громади. Визначено, що земельна політика як така по суті дає відповідь на питання про те, хто має законне право власності на певні ресурси, та за яких умов, виходячи з цього, і як саме виробничі фонди будуть розподілені серед різних співвласників. Тому земельна політика явно або неявно виражає політичний вибір щодо розподілу владних повноважень між державою, її громадянами і місцевими органами влади. Звертається увага на те, що різноплановість проблем землеволодіння вимагає обережного і вивіреного підходу, за якого поточні проблеми розглядаються в межах більш широкого історичного, політичного, економічного та соціального контекстів.

У Настановах вказується, що політична воля, готовність і обов'язковість – це ключові фактори формування і подальшого здійснення ефективної земельної політики або проведення земельної реформи. Відзначається, що земельні реформи часто є продуктом політичних компромісів між різними зацікавленими групами. Національний уряд, який

взаємодіє з громадянським суспільством, несе відповідальність за власний вибір земельної політики, а також за забезпечення її впровадження через відповідні ефективні рішення.

Землі сільськогосподарського призначення є найважливішим ресурсом для багатьох країн світу, як розвинених, так і тих, що розвиваються. Звертається увага на те, що у минулому високі доходи, зайнятість і обсяги експорту залежали від сільськогосподарського виробництва та інших видів діяльності, пов'язаних із землею, проте нині найбільша бідність відзначається саме в аграрних регіонах, а управління землею стає головною проблемою сільських громад.

За умов відсутності економічної диверсифікації, доступність землі та природних ресурсів набуває особливого значення при одержанні засобів існування малозабезпеченими соціальними групами і надає їм більшого соціального захисту. Земля стає ресурсом та джерелом добробуту не лише для громадян, а й для громад, залишаючись при цьому значною мірою пов'язаною із культурними та духовними цінностями народу. Власність на землю і управління нею являє собою вагомому політичну силу, особливо в тих районах, де землі не вистачає, а її цінність, відповідно, є більшою. Земельні проблеми та конфлікти дуже часто стають частиною соціальної, економічної та політичної історії країни і завжди повинні розглядатися у відповідному контексті.

Вказується, що взаємозалежні соціальні, інституційні та політичні фактори, що пов'язані із землею, роблять її відмінним від усіх інших активом і те, що земля ніколи не була лише товаром. Адже земля поєднує в собі виробничі фактори, має значення як родинне або спільне майно, основний капітал і джерело ідентичності людини. В той же час, цю суміш її якостей далеко не завжди можна простежити в умовах активного земельного ринку.

Мета земельної реформи – досягнення певних цілей, що стосуються захисту і розподілу прав на землю, землеустрою, доступу до земельних ресурсів, включаючи відповідні форми землекористування. Вона визначає принципи і правила управління правами власності на землю і природні ресурси, а також законні методи доступу, використання, підтвердження і відчуження цих прав. Земельна політика деталізує умови, згідно з якими провадиться розвиток землекористування та його адміністрування, визначає перелік правил і процедур, за допомогою яких здійснюється підтвердження прав на землю і управління ними, а також способи розпорядження інформацією про землеволодіння. Земельна політика також визначає інституції, що відповідають за реалізацію земельного законодавства, здійснення землеустрою та арбітраж конфліктів.

Основи земельної політики закладаються у програмних документах урядів і надалі розвиваються через законодавство, декрети, процесуальні норми та положення, що регламентують роботу інституцій, які здійснюють земельне адміністрування, управління правами на землю, а також відповідають за планування землекористування. Головна умова ефективної земельної політики полягає в тому, що вона повинна запропонувати практичну і

послідовну сукупність правил, інституцій та інструментів, які розглядаються як справедливі, законні та відповідні для різних зацікавлених суспільних груп.

Земельна політика перебуває в основі економічного і соціального життя, а також регулювання стану довкілля у всіх країнах. Особливості розподілу прав на землю між людьми справляють величезний вплив як на громадське розуміння соціальної справедливості, так і на продуктивність використання земель. Неналежний розподіл землі, проблеми із землеволодінням та слабке адміністрування можуть призвести до виникнення серйозної несправедливості та конфлікту. При цьому зміни до законодавства, перерозподіл прав власності і реформування адміністративних структур, як правило, мають довгострокові наслідки (позитивні або негативні) для політичного, економічного і соціального розвитку країни. Аналогічним чином земельна політика є вкрай важливою для охорони довкілля, адже саме вона визначає засади для сталого землекористування, а отже і сталого розвитку.

Земельна політика у країнах, що розвиваються, носить значний відбиток колишніх тенденцій, якими вже закладено певні моделі розподілу землі, які серед іншого мали ще й тенденцію до обмеження доступу місцевого населення до кращих земель. Державний вплив на землекористування, що полягав чи у колективізації землі, чи у її повному переведенні у державну власність, призводив у багатьох випадках до економічної неефективності, бюрократизації та соціальної несправедливості. В інших випадках, невдале запровадження ринку призвело до втрати землі дрібними фермерами, збільшило безземельність та нерівність у розподілі землі, а також стало причиною зростання бідності. У результаті права фермерів на землю, яку вони обробляють, залишаються юридично незахищеними і люди можуть бути позбавлені доступу до природних ресурсів, від яких залежить їхнє існування та добробут. Таким чином, ключовим питанням успішної земельної політики є дотримання балансу у справедливому розподілі землі та прагненні збільшити її продуктивність.

Реформування земельної політики є її необхідним аспектом та складовою інституційних реформ, що необхідні для боротьби з бідністю, дотримання соціальної справедливості та сталого розвитку. Розробка національної земельної політики відноситься до сфери компетенції держави, але вона повинна відповідати потребам багатьох недержавних учасників земельних відносин. Реформа земельної політики відіграє також ключову роль у процесах демократизації, тому що є рушійною силою у поліпшенні державного управління та його децентралізації.

Таким чином, потрібно відзначити достатню глибину та адекватність розуміння сутності земельної політики, що пропонується Цільовою групою ЄС із землекористування. Попри усталені в українському суспільстві стереотипи щодо надмірно лібералізованих земельних відносин у західних країнах, на особливу увагу заслуговують цілком слушні застереження щодо необхідності забезпечення справедливості при перерозподілі земель, забезпечення балансу між економічними та соціальними інтересами, недопущення обезземелення селян тощо.

Стратегічною задачею має стати порівняльний аналіз земельного, аграрного та екологічного права країн ЄС. Потребують подальшого вивчення та адаптації "Настанови ЄС щодо земельної політики", значний інтерес для вітчизняних управлінців та науковців у сфері земельних ресурсів становить і Тематична стратегія ЄС із охорони ґрунтів (Thematic Strategy for Soil Protection).

Розглядаючи сучасний стан землекористування в Україні крізь призму зарубіжного та власного історичного досвіду, приходимо до висновку про необхідність запровадження нового механізму організації управління земельними ресурсами. Його суть полягає в передачі в управління сільським радам земельних ділянок, які отримали люди в процесі приватизації. Таким чином сільська громада матиме вплив на власників та потенційних землекористувачів і зможе, за рахунок ефективного використання землі, заощаджувати кошти для місцевого бюджету, на виконання своїх програм, які спрямовані на поліпшення сільського життя.

Вирішення зазначених задач дасть змогу досягти сталого розвитку землекористування. В економічній сфері – підвищиться інвестиційна привабливість українського землекористування; завдяки більш раціональному використанню природно-ресурсного потенціалу земель зросте ефективність виробництва; в екологічній сфері – гарантуватиметься техногенно-екологічна безпека життєдіяльності людини, збереження та збагачення довкілля; у соціальній сфері – буде поліпшено умови праці й життя сільського населення, створиться та підтримуватиметься повноцінне життєве середовище, також будуть усунуті регіональні відмінності в умовах життєдіяльності на усій території України.

1.4 Формування моделі методології сталого розвитку на засадах новітніх парадигм*

*Сейчас на смену нынешней парадигме (или интенции)
— наращиванию экономической мощи
— приходит новая парадигма — устойчивое развитие
В. Данилов-Данильян*

Наприкінці минулого століття сформувалася нова парадигма глобального масштабу – сталий розвиток.

«*Сталий розвиток* має на увазі задоволення потреб сучасного покоління, не загрожуючи можливості майбутніх поколінь задовольняти власні потреби» - такий принцип *сталого розвитку* був схвалений міжнародною комісією ООН в 1987 р. Таке трактування включає дві групи понять: *потреби й можливості*, необхідні для існування, тобто для збереження й розвитку; *обмеження*, обумовлені станом технологій і організацією суспільства, що накладаються на можливості задовольняти потреби. У цьому визначен-

* Автор: Садеков А.А., Лісова Н.О.

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТА
ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА СУСПІЛЬСТВА:
теорія, методологія, практика**

Том 1

ВД «АРИАЛ» Свідоцтво ДК № 3562 від 28.08.2009 р.

Підписано до друку ---.---.---- р.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Умов. друк. арк. 29,0.
Наклад 300. Зам. № -----.

Віддруковано з оригінал-макету
у друкарні ФОП Бражнікової Н.А.,
м. Сімферополь, вул. Декабристів, 21, оф. 105,
тел. (0652) 70-63-31, 050-648-89-34,
e-mail: braznikov@mail.ru